

Cybermycha, full wersja, poboczny boss: angielskie półkalki i konstrukcje hybrydalne w potocznej polszczyźnie użytkowników komputerów

Słowa kluczowe: kalka, półkalka, konstrukcja hybrydalna, hybryda.

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/JP.99.4.3>

1. Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest opis półkalk i innych konstrukcji hybrydalnych używanych w polszczyźnie w polu semantycznym związanym z komputerami i Internetem. Podstawą badań jest samodzielnie zbudowany (przez autora artykułu) korpus badawczy, składający się z nieformalnych wpisów (postów) zebranych z 32 wybranych forów internetowych dotyczących komputerów i Internetu (dokładny opis korpusu można znaleźć w podrozdziale 3). Artykuł porusza ponadto szereg kwestii o charakterze terminologicznym, takich jak na przykład odróżnianie półkalk od kalk czy kalk dokładnych od kalk niedokładnych.

2. Definicje podstawowych pojęć oraz wątpliwości terminologiczne

Na wstępie pracy wypada zdefiniować podstawowe pojęcia pojawiające się w tekście, takie jak *półkalka* i *konstrukcja (formacja) hybrydalna*. Są to pojęcia podrzędne wobec terminu *hybryda*; ta ostatnia jest z kolei rozumiana, za Alicją Witalisz (2016a: 65, tam również szeroka bibliografia przedmiotu), jako „co najmniej dwumorfemowe wyrażenie zbudowane z różnorodnych elementów”. W kontekście niniejszego artykułu *hybrydą* będzie zatem konstrukcja (może to być pojedynczy wyraz lub związek frazeologiczny) zbudowana z co najmniej jednego elementu angielskiego oraz co najmniej jednego rodzimego (lub dobrze zaadaptowanego obcego, często odczuwanego już jako rodzimy).

Półkalka i *formacja hybrydalna* są zatem dwoma podstawowymi typami *hybryd*¹. Główna różnica między nimi, jak słusznie pisze A. Witalisz (2016a: 70), polega na obecności (w wypadku

* marcin.zabawa@us.edu.pl; ORCID: 0000-0001-6035-7982

1 A. Witalisz (2016a: 68) opisuje również inne typy hybryd (np. zaadaptowane morfologicznie pożyczki właściwe, derywaty od pożyczek właściwych, zapożyczenia sztuczne). Nie są one jednak przedmiotem niniejszego artykułu, w związku z czym nie zostaną bliżej przedstawione.

półkalk) lub braku (w wypadku *formacji hybrydalnych*) bezpośredniego wzorca (modelu) obcego, w naszym wypadku angielskiego.

Angielska półkalka jest zatem czymś pośrednim między kalką a zapożyczeniem właściwym i może być zdefiniowana jako wielomorfemowa konstrukcja oparta na modelu angielskim, gdzie część modelu została przetłumaczona (jak w wypadku *kalki*), a część zapożyczona (jak w wypadku *zapożyczenia właściwego*). Wyróżnić możemy tutaj *półkalki słowotwórcze* (tj. konstrukcje w formie pojedynczych wyrazów) oraz *półkalki frazeologiczne*. Przykłady angielskich *półkalk* w polszczyźnie to choćby *e-książka* < ang. *e-book*, *komputer osobisty* < ang. *personal computer* czy *engine gry* < ang. *game engine*. Z kolei *angielska formacja hybrydalna* to wielomorfemowa konstrukcja złożona z co najmniej dwóch różnojęzycznych elementów (co najmniej jednego angielskiego i co najmniej jednego rodzimego lub dobrze zaadaptowanego obcego), stworzona już w języku docelowym (polskim), a zatem bez pośrednictwa modelu angielskiego. Przykłady angielskich formacji hybrydalnych w polszczyźnie to *góral burger* (spotyka się także zapis *góral-burger* czy *góralburger*; konstrukcja została stworzona przez analogię do *cheeseburger*, *fishburger* itp.), *balkon party* (przez analogię do *garden party*) (Witalisz 2016a: 66, 68, 71; 2016b: 120, 126–129) czy *biker niedzielny* (przez analogię do *niedzielny kierowca*; Wiertelwski 2006: 73).

W tym miejscu trzeba zauważyć, że nie zawsze jest łatwym zadaniem wyraźne odróżnienie *półkalk* od *kalk* (tj. konstrukcji, w których wszystkie morfemy zostały przetłumaczone). O ile takie konstrukcje, jak *bezpieczny seks* < ang. *safe sex* są z całą pewnością *półkalkami*, a takie jak *czas rzeczywisty* < ang. *real time* *kalkami*, o tyle sytuacja komplikuje się w wypadku takich konstrukcji, jak na przykład *obiad biznesowy* < ang. *business lunch* czy *mniejść seksualna* < ang. *sexual minority*. Możliwe są tutaj dwa główne podejścia.

Podejście 1: konstrukcje typu *obiad biznesowy* są traktowane jako *kalki*. Wyraz *biznesowy* jest derywatem pochodzącym od zapożyczenia właściwego (*biznes* < ang. *business*), nie jest jednak postrzegany już jako zapożyczenie, a w konsekwencji oba elementy konstrukcji *obiad biznesowy* < ang. *business lunch* są klasyfikowane jako tłumaczenia (substytuty) konstrukcji oryginalnej, a zatem konstrukcja jest traktowana jako *kalka*. Takie podejście przyjmuje A. Witalisz (2015), oznaczając tego typu *kalki* znakiem płotka (#), co podkreśla nietypowość takich konstrukcji na tle *kalk* bardziej „typowych”.

Podejście 2: konstrukcje typu *obiad biznesowy* są traktowane jako *półkalki*. Modelem angielskim jest *business lunch*; nie jest jednak możliwe dokładne odwzorowanie (częściowo za pomocą *kalki*, częściowo za pomocą zapożyczenia) obu elementów ze względu na reguły składniowo-morfologiczne polszczyzny (*biznes obiad). Hipotetyczna konstrukcja *biznes obiad byłaby *półkalką*, ale że konstrukcja taka jest obca polszczyźnie, konieczne jest użycie innej części mowy, w tym wypadku przymiotnika (*biznesowy*). Jest on zatem traktowany jako „zamiennik” (części mowy) i jako taki nadal jest postrzegany jako komponent obcojęzyczny (angielski etymon jest tutaj bardzo wyraźnie widoczny), w efekcie czego konstrukcja *obiad biznesowy* również jest traktowana jako *półkalka*. Takie podejście przyjmuje też autor niniejszego artykułu (zob. Zabawa 2017); tego typu konstrukcje będą zatem traktowane jako *półkalki*. Przykłady takich konstrukcji to między innymi *ciasteczka internetowe*

< ang. *Internet cookies, aplikacje desktopowe* < ang. *desktop applications* czy *konto hostingowe* < ang. *hosting account*.

Innym problemem, również niełatwym do rozwiązania, jest ustalenie kryteriów odróżniania *kalk dokładnych* od *kalk niedokładnych*, a zatem takich, gdzie dochodzi do pewnego odstępstwa od modelu angielskiego. Możliwe są tutaj dwa główne rozwiązania.

Rozwiązanie 1: *półkalka dokładna* to konstrukcja dokładnie odwzorowująca (mówiąc ściślej, częściowo kalkująca, częściowo zapożyczająca) strukturę angielską; w wypadku *półkalki niedokładnej* natomiast mamy do czynienia z odejściem (semantycznym i/lub morfoskładniowym) od modelu angielskiego.

Rozwiązanie 2: *półkalka dokładna* to konstrukcja dokładnie odwzorowująca (częściowo kalkująca, częściowo zapożyczająca) strukturę angielską w sferze semantycznej, z możliwością odejścia morfosyntaktycznego od modelu angielskiego, spowodowanego przede wszystkim różnicami składniowymi i morfologicznymi między polszczyzną i angielszczyzną; w wypadku *kalki niedokładnej* natomiast mamy do czynienia z odejściem semantycznym od modelu angielskiego.

Warto zauważyć, że różnica między przyjęciem jednego lub drugiego rozwiązania jest istotna, gdyż będzie w znaczący sposób wpływać na klasyfikację konstrukcji znalezionych w korpusie. Przykładowo konstrukcja *obiad biznesowy* < ang. *business lunch* byłaby traktowana jako *półkalka niedokładna* przy przyjęciu rozwiązania pierwszego, a jako *dokładna* – przy rozwiązaniu drugim. W niniejszym artykule zostanie przyjęte rozwiązanie drugie, gdyż – jak się wydaje – niemożność dokładnego odwzorowania danej konstrukcji w sferze morfoskładniowej wynikająca z różnic między językami nie powinna mieć wpływu na zaszeregowanie danej konstrukcji (jest to niejako „siła wyższa”, która powoduje, że nie jest możliwe stworzenie „dokładniejszej” struktury, por. wspomnianą wyżej konstrukcję **biznes obiad* < ang. *business lunch*). Konstrukcja *obiad biznesowy* byłaby zatem traktowana jako *półkalka dokładna*.

3. Opis korpusu badawczego

Korpus będący podstawą niniejszego badania został w całości zebrany i przeanalizowany przez autora artykułu. Składa się on z krótkich wpisów (postów) z wybranych 32 forów internetowych powiązanych tematycznie z komputerami i Internetem (fora były znajdowane przez wpisanie w wyszukiwarkę Google zapytań typu *forum komputerowe, forum komputerowców, forum o komputerach, forum o grach komputerowych*). Z każdego forum zebrano pewną liczbę wpisów (wielkość zebranych próbek z poszczególnych forów wahała się między 20 000 a 60 000 słów). Ich język można określić jako potoczny. Korpus jest zróżnicowany tematycznie: zawiera wpisy związane zarówno ze sprzętem komputerowym (jednostki centralne, procesory, pamięci, karty graficzne i dźwiękowe, drukarki, głośniki, monitory, klawiatury itp.), jak i z oprogramowaniem (systemy operacyjne, programy biurowe, programy antywirusowe, gry komputerowe itp.), a także z Internetem (wyszukiwarki, polecane strony internetowe, bezpieczeństwo w Internecie, wirusy komputerowe itp.).

Wielkość całego korpusu to 1 541 449 słów rozumianych ortograficznie, to jest jako ciąg liter rozdzielonych spacją. Można w tym miejscu podnieść zarzut, że korpus nie jest zbyt wielki. Trzeba jednak pamiętać, że został on w całości zebrany i przeanalizowany przez jedną osobę, co powoduje, że nie mógł być zbyt duży ze względów czysto praktycznych. Daleko istotniejsze wydaje się wszakże to, że korpus osiągnął nasycenie leksykalne (zob. Pęzik 2013: 47–50); innymi słowy, dalsze powiększanie korpusu nie przyniosłoby już wielu nowych jednostek półkalk i konstrukcji hybrydalnych, lecz raczej kolejne przykłady wystąpień konstrukcji już wcześniej znalezionych.

Teksty wchodzące w skład korpusu zostały w całości przeczytane przez autora w celu wynotowania półkalk i konstrukcji hybrydalnych. Owe konstrukcje były identyfikowane za pomocą zestawu kryteriów używanych przy identyfikacji kalk i zapożyczeń semantycznych (chronologiczno-słownikowe, korpusowe, semantyczne, analogii, kulturowe oraz źródła tekstu; Zabawa 2015: 313–314, tam również dokładny opis wszystkich kryteriów). Posiłowano się ponadto słownikiem zapożyczeń angielskich (SZA) oraz angielsko- i polskojęzyczną Wikipedią (która, dzięki możliwości przełączania pomiędzy językami, może służyć jako wielojęzyczny słownik). Liczba wystąpień danej konstrukcji była obliczana za pomocą prostego programu służącego do badań korpusowych TextSTAT (dostępny również w polskiej wersji językowej²).

Omawiany korpus został uprzednio wykorzystany do badań nad angielskimi zapożyczeniami semantycznymi i kalkami (Zabawa 2017; tam również szczegółowy opis procesu zbierania korpusu oraz lista 32 forów internetowych, z których zaczerpnięto teksty tworzące korpus).

4. Półkalki i konstrukcje hybrydalne znalezione w korpusie

4.1. Półkalki znalezione w korpusie

4.1.1. Półkalki słowotwórcze

Angielskie półkalki słowotwórcze są rzadkie, zwłaszcza gdy porównamy je z liczbą półkalk frazeologicznych. W korpusie znaleziono jedynie 8 takich konstrukcji, które wystąpiły łącznie 33 razy, co – biorąc pod uwagę wielkość korpusu – nie jest liczbą dużą; co jeszcze istotniejsze, zdecydowana większość konstrukcji ma bardzo podobną strukturę i opiera się na części *cyber-*, zapożyczonej z angielszczyzny³. Konstrukcje inne, nieoparte na omawianej części, występują bardzo rzadko (zob. tab. 1).

2 <http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/en/textstat/> (dostęp: 15 marca 2019).

3 Status części *cyber-* nie jest do końca jasny w polszczyźnie. Może być ona traktowana jako aktywny formant słowotwórczy (podobnie jak np. również zapożyczona z angielszczyzny częśćka *e-*) lub jako osobne słowo (w korpusie pojawia się np. zarówno *cyberprzestępca*, jak i *cyber przestępstwo* – to ostatnie jako dwa wyrazy, a zatem konstrukcja taka nie byłaby już traktowana jako półkalka leksykalna, ale frazeologiczna). W tym miejscu koniecznie trzeba dodać, że podobnie niejasny status ma forma *cyber* w angielszczyźnie: *Oxford English Living Dictionary* (OELD) podaje i samodzielną formę *cyber* (klasyfikowaną jako rzeczownik), i formę *cyber-*, klasyfikowaną jako tzw. *combining form*, a zatem częśćkę dodawaną do innych wyrazów. Przykłady podane przez słownik są wprawdzie inne dla *cyber* i *cyber-* (np. *cyber age*, *cyber culture*, *cyber world*, *cyber fraud* w odróżnieniu od *cyberpunk* i *cyberspace*), ale nie znajduje to odzwierciedlenia w faktycznym użyciu w języku, np. w korpusie *News on the Web* (NOW) można znaleźć zarówno formę *cyberspace*, jak i *cyber space* (ta pierwsza występuje 11 284 razy, a druga 1663). Znaczenie pozostaje zasadniczo takie samo.

Płotkiem (#) oznaczono półkalki niedokładne, a zatem konstrukcje, w których wypadku doszło do odstępstwa leksykalnego w stosunku do wyjściowej konstrukcji angielskiej. W grupie półkalk leksykalnych znaleziono tylko jedną tego typu konstrukcję, gdzie jeden element leksykalny został wymieniony na inny (*dwu-* zamiast *podwójny*).

Tabela 1. Półkalki słowotwórcze w korpusie

PÓŁKALKA SŁOWOTWÓRCZA	PRAWDOPODOBNY MODEL ANGIELSKI	LICZBA WYSTĄPIEŃ W KORPUSIE
cyberbezpieczeństwo	<i>cybersafety</i>	2
cyberprzestępca	<i>cybercriminal</i>	5
cyberprzestępczość	<i>cybercrime</i>	2
cyberprzestrzeń	<i>cyberspace</i>	2
cyberzłodziej	<i>cyberthief</i>	1
#dwuklik	<i>double click</i>	16
e-faktura ⁴ , #e-f-vat	<i>e-invoice</i>	2
klikalność	<i>clickability</i>	3

4.1.2. Półkalki frazeologiczne

Półkalk frazeologicznych, jak zaznaczono w poprzednim podrozdziale, jest znacznie więcej niż słowotwórczych: w korpusie znaleziono 83 konstrukcje, które wystąpiły łącznie 1094 razy. Lista konstrukcji została przedstawiona w tabeli 2 – tutaj także podano prawdopodobne modele angielskie oraz liczbę wystąpień poszczególnych konstrukcji.

Liczba wystąpień obejmuje konstrukcje polskie zarówno z zachowaniem kolejności członów modelu angielskiego, jak i z ich przestawieniem (w tabeli 2 przedstawiono konstrukcję częstszą). Aby zilustrować przyjętą zasadę, rozpatrzmy przykład konstrukcji *aplikacje webowe*, będącej półkalką angielskiego *web applications* (często używana jest też forma skrócona *webapps*). W korpusie wystąpiła zarówno konstrukcja zachowująca kolejność członów struktury angielskiej (*webowe aplikacje*, użyta jeden raz), jak i jej niezachowująca (*aplikacje webowe*, użyta 8 razy). Częściej występuje zatem ta druga (*aplikacje webowe*) i to ona została umieszczona w tabeli, liczba 9 zaś jest łączną liczbą wystąpień obu konstrukcji (*aplikacje webowe* i *webowe aplikacje*). Podobnie rzecz ma się w wypadku angielskiej frazy *gaming mouse*, będącej źródłem zarówno dla konstrukcji *gamingowa mysz* (dwa razy), jak i *mysz gamingowa* (jeden raz); tym razem zatem to *gamingowa mysz* została umieszczona w tabeli (3 wystąpienia).

4 Formy typu *e-faktura* muszą być odróżniane od konstrukcji w rodzaju *e-book* (nie jest to półkalka, ale zapożyczenie właściwe) oraz *e-hostessa* (jest to tzw. pseudoanglicyzm, tj. konstrukcja utworzona z angielskich elementów, bez wzoru angielskiego).

Także tutaj płótkiem (#) oznaczono półkalki niedokładne. Znalaziono 6 tego typu konstrukcji: w większości wypadków (4) odstępstwo od modelu angielskiego polegało na wymianie jednego elementu na inny (np. *menedżer sprzętu* < ang. *device manager*, *poboczny boss* < ang. *miniboss*). W jednym wypadku doszło do dodania elementu (*czytnik e-booków* < ang. *e-reader*); również w jednym – do usunięcia jednego z elementów (*panel użytkownika* < ang. *user control panel*).

Tabela 2. Półkalki frazeologiczne w korpusie

PÓŁKALKA FRAZEOLÓGICZNA	PRAWDOPODOBNY MODEL ANGIELSKI	LICZBA WYSTĄPIEŃ W KORPUSIE
adres e-mail/mail	<i>e-mail address</i>	50
adres mailowy	<i>e-mail address</i>	8
aplikacja desktopowa	<i>desktop application</i>	7
aplikacje webowe	<i>web applications, webapps</i>	9
architektura klient-serwer	<i>client-server architecture</i>	1
architektura procesora	<i>processor architecture, CPU architecture</i>	1
backup systemowy	<i>system backup</i>	2
beta testy, betatesty, beta-testy, beta-testowanie	<i>beta tests, beta testing</i>	26
bufor drukarki	<i>printer buffer</i>	1
#bufor dysku	<i>disk cache</i>	1
bufor pamięci	<i>memory buffer</i>	1
ciasteczka internetowe	<i>Internet cookies</i>	1
cyber przestępstwo	<i>cybercrime</i>	1
#czytnik e-booków	<i>e-reader</i>	4
debugowanie skryptu	<i>script debugging</i>	1
deweloper gier	<i>game developer</i>	2
domena logowania	<i>logon domain</i>	6
engine gry	<i>game engine</i>	2
engine graficzny	<i>graphics engine</i>	2
gamingowa mysz	<i>gaming mouse</i>	3
gamingowa platforma	<i>gaming platform</i>	1

gra browserowa	<i>browser game</i>	2
interfejs cyfrowy	<i>digital interface</i>	1
link aktywacyjny	<i>activation link</i>	8
drukarka laserowa	<i>laser printer</i>	31
gra komputerowa	<i>computer game</i>	25
interfejs skryptowy	<i>scripting interface</i>	1
interfejs użytkownika	<i>user inteface</i>	15
internetowy kiosk	<i>Internet kiosk</i>	2
klient e-mail/email	<i>e-mail client</i>	2
komputer osobisty	<i>personal computer</i>	5
konto e-mail/email	<i>e-mail account</i>	14
konto mailowe/e-mailowe	<i>e-mail account</i>	10
konto hostingowe	<i>hosting account</i>	41
końcowy boss	<i>final boss</i>	1
martwy piksel	<i>dead pixel</i>	5
menedżer aktualizacji	<i>update manager</i>	1
menedżer aplikacji	<i>application manager</i>	2
menedżer dysków	<i>(hard) disk manager</i>	4
menedżer dźwięku	<i>sound manager</i>	8
menedżer haseł	<i>password manager</i>	6
menedżer pakietów	<i>package manager</i>	7
menedżer plików	<i>file manager</i>	13
menedżer pobierania	<i>download manager</i>	6
menedżer procesów	<i>process manager</i>	1
menedżer profili	<i>profile manager</i>	1
#menedżer sprzętu	<i>device manager</i>	3
menedżer ściągania	<i>download manager</i>	1
menedżer rozruchu	<i>boot manager</i>	3
menedżer urządzeń	<i>device manager</i>	229
menedżer zadań	<i>task manager</i>	101
menedżer zakładek	<i>bookmark manager</i>	5

menu start	<i>start menu</i>	40
menu startowe	<i>start menu</i>	4
monitor serwerów	<i>server monitor</i>	4
mysz laserowa	<i>laser mouse</i>	4
panel administracyjny	<i>administration panel</i>	19
panel konfiguracyjny	<i>configuration panel</i>	2
panel kontrolny	<i>control panel</i>	5
#panel sterowania	<i>control panel</i>	212
panel ustawień	<i>setting panel</i>	3
#panel użytkownika	<i>user control panel</i>	4
platforma bloggerska	<i>blogging platform</i>	1
plik buforowy	<i>buffer file</i>	1
#poboczny boss	<i>miniboss</i>	1
procesor graficzny	<i>graphics processing unit</i>	45
protokół internetowy	<i>Internet protocol</i>	5
serwer bazodanowy	<i>database server</i>	1
serwer dedykowany	<i>dedicated server</i>	1
serwer plikowy	<i>file server</i>	1
serwer plików	<i>file server</i>	1
serwer wirtualny	<i>virtual server</i>	10
skaner antywirusowy	<i>antivirus scanner</i>	12
skaner pamięci	<i>memory scanner</i>	2
skaner poczty	<i>email/mail scanner</i>	3
stacja dokująca	<i>docking station</i>	8
studio developerskie	<i>development studio</i>	4
subskrypcja blogów	<i>blog subscription</i>	1
twardy reset	<i>hard reset</i>	2
quest poboczny	<i>side quest</i>	5
wersja full	<i>full version</i>	7
wersja developerska	<i>developer version</i>	1
wskaż i kliknij	<i>point and click</i>	1

Najczęściej pojawiające się półkalki są zwykle nazwami programów czy funkcji określonych programów będących składowymi systemu operacyjnego Windows. Są to takie konstrukcje, jak *menedżer urządzeń* (229 wystąpień), *#panel sterowania* (212 wystąpień) czy *menedżer zadań* (101 wystąpień). Inne częste konstrukcje to nazwy urządzeń peryferyjnych lub części składowych komputera, na przykład *procesor graficzny* (45 wystąpień) czy *drukarka laserowa* (31). Częstą półkalką jest też *adres e-mail/mail* (50 wystąpień), co nie dziwi, biorąc pod uwagę popularność poczty elektronicznej.

Warto zauważyć, że czasem ta sama konstrukcja angielska może być źródłem dla więcej niż jednej konstrukcji polskiej: tak dzieje się na przykład w wypadku frazy *e-mail address*, będącej źródłem zarówno dla konstrukcji *adres e-mail/mail*, jak i *adres mailowy* (ta druga konstrukcja może też, w zależności od przyjętych kryteriów, być postrzegana nie jako półkalka, lecz jako kalka, por. uwagi w podrozdziale 2). Inne tego typu konstrukcje to *e-mail account* (w korpusie wystąpiło zarówno *konto e-mail/mail*, jak i *konto e-mailowe/mailowe*), *download manager* (odpowiednio: *menedżer pobierania* i *menedżer ściągania*), *start menu* (*menu start* i *menu startowe*) czy *control panel* (*panel kontrolny* i *panel sterowania*). Można zaobserwować też zjawisko odwrotne (da się zidentyfikować więcej niż jedną angielską konstrukcję wyjściową), choć wydaje się ono rzadsze (np. konstrukcja *studio developerskie* mogła powstać zarówno od angielskiego *developer studio*, jak i *development studio*). Nie zawsze mamy zatem do czynienia, co trzeba podkreślić, z prostym systemem, gdzie jednej konstrukcji angielskiej odpowiada jedna konstrukcja polska.

Warto dodać, że nie za każdym razem można łatwo i bezdyskusyjnie stwierdzić, czy określona konstrukcja jest angielską półkalką, czy też została stworzona już na gruncie polszczyzny (a zatem byłaby raczej formacją hybrydalną). Wątpliwości pojawiają się przede wszystkim (choć nie wyłącznie) w wypadku półkalk niedokładnych, gdzie z definicji dochodzi do odstępstwa semantycznego pomiędzy konstrukcją polską a możliwym modelem angielskim. Tak dzieje się na przykład w wypadku konstrukcji *poboczny boss*, klasyfikowanej jako półkalka niedokładna angielskiego *miniboss*. Argumentem przemawiającym za angielską proveniencją konstrukcji *poboczny boss* jest fakt, że pojawiała się ona już wiele lat temu w czasopiśmie przeznaczonych dla graczy komputerowych. Czasopisma te były często wzorowane na czasopiśmie anglojęzycznych i – co istotniejsze – opisywały one gry w wersji anglojęzycznej (proces powszechnego tłumaczenia gier na język polski rozpoczął się stosunkowo niedawno), a to powodowało konieczność stworzenia polskiej terminologii. Wydaje się sprawą oczywistą, że łatwiej było oprzeć się w jakimś zakresie na istniejących konstrukcjach angielskich, niż tworzyć konstrukcje polskie całkowicie od postaw. Jest zatem wysoce prawdopodobne, że fraza *poboczny boss* nie została zbudowana „od zera”, ale jest w jakimś stopniu oparta na angielskiej konstrukcji *miniboss*. Trzeba jednak podkreślić, że w wielu tego typu sytuacjach badacz jest zmuszony obracać się co najwyżej w kręgu hipotez.

Półkalki frazeologiczne często pojawiają się „całymi rodzinami” wokół określonego angielskiego zapożyczenia właściwego. Tak jest na przykład w wypadku anglicyzmu leksykalnego *menedżer* < ang. *manager*⁵, wokół którego powstało aż 16 półkalk użytych łącznie 391 razy.

5 Można uzupełnić, że słowo *menedżer* jest w tym kontekście również anglicyzmem semantycznym.

Także i tutaj bardzo trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, czy wszystkie tego typu konstrukcje są półkalkami. Być może część z nich powstała już na gruncie polszczyzny, przez analogię do innych, podobnych konstrukcji (*menedżer* + rzeczownik w dopełniaczu), a analogiczna konstrukcja angielska istnieje jedynie przypadkowo, to jest nie była źródłem w tym konkretnym wypadku. Bardziej prawdopodobne wydaje się jednak, że obecność odpowiednich konstrukcji angielskich nie jest przypadkowa (nawet jeśli nie są bezpośrednim źródłem, to mogą wpływać na rozprzestrzenianie się konstrukcji polskiej). Ponownie badacz obraca się tutaj tylko w kręgu hipotez i sformułowanie ostatecznego wniosku często nie jest możliwe.

Warto też prześledzić główne drogi przekształcania fraz angielskich w procesie częściowo zapożyczenia, a częściowo kalkowania (którego rezultatem jest powstanie półkalki). W tabeli 3 przedstawiono podział konstrukcji polskich dokonany pod kątem konstrukcji wyjściowych, to jest angielskich. Najczęstszą konstrukcją wyjściową jest rzeczownik + rzeczownik (w angielszczyźnie rzeczowniki bardzo często występują w funkcji przydawek określających inne rzeczowniki); są one oddawane w polszczyźnie zwykle przez rzeczownik + rzeczownik w dopełniaczu (33 konstrukcje⁶) oraz rzeczownik + przymiotnik (24 konstrukcje). Pozostałe konstrukcje (przymiotnik + rzeczownik oraz rzeczownik + rzeczownik) są znacznie rzadsze (odpowiednio 3 konstrukcje i 6 konstrukcji)⁷.

Kolejną konstrukcją wyjściową, znacznie jednak rzadszą niż rzeczownik + rzeczownik, jest przymiotnik/imiesłów + rzeczownik; jest ona oddawana w polszczyźnie jako rzeczownik + przymiotnik/imiesłów (10 konstrukcji) lub przymiotnik + rzeczownik (5 konstrukcji).

Dodatkowo dwie konstrukcje, niepasujące do powyższych grup, zostały zaklasyfikowane jako „inne”.

Tabela 3. Przekształcenia fraz angielskich

KONSTRUKCJA ANGIELSKA	KONSTRUKCJA POLSKA	KONSTRUKCJE ZNALEZIONE W KORPUSIE (MODEL ANGIELSKI W NAWIASIE)
rzeczownik + rzeczownik	rzeczownik + przymiotnik	adres mailowy (<i>e-mail address</i>) aplikacja desktopowa (<i>desktop application</i>) aplikacje webowe (<i>web applications</i>) backup systemowy (<i>system backup</i>) ciasteczka internetowe (<i>Internet cookies</i>) engine graficzny (<i>graphics engine</i>) gra browserowa (<i>browser game</i>) link aktywacyjny (<i>activation link</i>)

6 Warto jednak uściślić, że wysoka liczba tego typu konstrukcji wynika tutaj ze znacznej liczby konstrukcji tworzonych seryjnie ze słowem *menedżer*.

7 Trzeba też dodać, że w wypadku zapożyczeń właściwych będących częścią półkalki nie zawsze określenie części mowy jest zadaniem bezproblemowym, por. np. konstrukcję *beta testy* (słowo *beta* jest traktowane zarówno przez angielskie, jak i polskie słowniki jako rzeczownik; możliwe jest jednak również potraktowanie tej konstrukcji jako elipsy konstrukcji *test wersji beta*, gdzie *beta* byłaby raczej przymiotnikiem).

		<p>drukarka laserowa (<i>laser printer</i>) gra komputerowa (<i>computer game</i>) konto e-mailowe/mailowe (<i>e-mail account</i>) menu startowe (<i>start menu</i>) mysz laserowa (<i>laser mouse</i>) panel administracyjny (<i>administration panel</i>) panel konfiguracyjny (<i>configuration panel</i>) panel kontrolny (<i>control panel</i>) plik buforowy (<i>buffer file</i>) procesor graficzny (<i>graphics processing unit</i>) protokół internetowy (<i>Internet protocol</i>) quest poboczny (<i>side quest</i>) serwer bazodanowy (<i>database server</i>) serwer plikowy (<i>file server</i>) studio developerskie (<i>developer/development studio</i>) wersja developerska (<i>developer version</i>)</p>
	przymiotnik + rzeczownik	<p>gamingowa mysz (<i>gaming mouse</i>) gamingowa platforma (<i>gaming platform</i>) internetowy kiosk (<i>Internet kiosk</i>)</p>
	rzeczownik + rzeczownik w dopełniaczu	<p>architektura procesora (<i>procesor/CPU architecture</i>) bufor drukarki (<i>printer buffer</i>) #bufor dysku (<i>disk cache</i>) bufor pamięci (<i>memory buffer</i>) debugowanie skryptu (<i>script debugging</i>) deweloper gier (<i>game developer</i>) domena logowania (<i>logon domain</i>) engine gry (<i>game engine</i>) interfejs użytkownika (<i>user interface</i>) menedżer aktualizacji (<i>update manager</i>) menedżer aplikacji (<i>application manager</i>) menedżer dysków (<i>hard disk manager</i>) menedżer dźwięku (<i>sound manager</i>) menedżer haseł (<i>password manager</i>) menedżer pakietów (<i>package manager</i>) menedżer plików (<i>file manager</i>) menedżer pobierania (<i>download manager</i>) menedżer procesów (<i>process manager</i>) menedżer profili (<i>profile manager</i>) #menedżer sprzętu (<i>device manager</i>) menedżer ściągania (<i>download manager</i>) menedżer rozruchu (<i>boot manager</i>) menedżer urządzeń (<i>device manager</i>) menedżer zadań (<i>task manager</i>) menedżer zakładek (<i>bookmark manager</i>) monitor serwerów (<i>server monitor</i>) #panel sterowania (<i>control panel</i>)</p>

		<p>panel ustawień (<i>settings panel</i>) #panel użytkownika (<i>user control panel</i>) serwer plików (<i>file server</i>) skaner pamięci (<i>memory scanner</i>) skaner poczty (<i>email/mail scanner</i>) subskrypcja blogów (<i>blog subscription</i>)</p>
	rzeczownik + rzeczownik	<p>adres e-mail/mail (<i>e-mail address</i>) architektura klient-serwer (<i>client-server architecture</i>) beta testy (<i>beta tests</i>) klient e-mail (<i>e-mail client</i>) konto e-mail (<i>e-mail account</i>) menu start (<i>start menu</i>)</p>
przymiotnik/imiesłów + rzeczownik	rzeczownik + przymiotnik/imiesłów	<p>interfejs cyfrowy (<i>digital interface</i>) interfejs skryptowy (<i>scripting interface</i>) komputer osobisty (<i>personal computer</i>) konto hostingowe (<i>hosting account</i>) platforma bloggerska (<i>blogging platform</i>) serwer dedykowany (<i>dedicated server</i>) serwer wirtualny (<i>virtual server</i>) skaner antywirusowy (<i>antivirus scanner</i>) stacja dokująca (<i>docking station</i>) wersja full (<i>full version</i>)</p>
	przymiotnik + rzeczownik	<p>cyber przestępstwo (<i>cybercrime</i>) końcowy boss (<i>final boss</i>) martwy piksel (<i>dead pixel</i>) #poboczny boss (<i>mini boss</i>) twardy reset (<i>hard reset</i>)</p>
inne		<p>#czytnik e-booków (<i>e-reader</i>) wskaź i kliknij (<i>point and click</i>)</p>

Bardzo liczną grupę stanowią również nieopisane wcześniej półkalki frazeologiczne zawierające (jako element przeniesiony) angielskie skrótowce⁸. Ich duża liczba wynika z częstości używania różnego rodzaju akronimów w angielskim (a poprzez procesy zapożyczenia również w polskim) języku informatyki. Jakkolwiek skrótowce można uznać za rodzaj zapożyczeń właściwych, to jednak konstrukcje je zawierające zostały wyłączone z analizy ze względu na ich wysoce techniczny (specjalistyczny) charakter. Wybrane przykłady to *adres IP* < ang. *IP address*, *architektura ARM* < ang. *ARM architecture*, *pamięć RAM* < ang. *RAM memory*, *port USB* < ang. *USB port*, *statyczne IP* < ang. *static IP*.

Kolejną grupą konstrukcji, również bardzo liczną, są te zawierające (jako element przeniesiony z języka angielskiego) nazwę własną. Tego typu konstrukcje nie są półkalkami, ponieważ

8 Dokładna liczba tego typu konstrukcji nie jest znana, gdyż nie były one celem niniejszego badania i nie zostały szczegółowo policzone. Jest ich jednak co najmniej kilkadziesiąt typów mających łącznie kilkaset wystąpień. Podobna uwaga dotyczy również konstrukcji z nazwami własnymi, opisanymi w kolejnym akapicie.

nazwy własne, co do zasady, nie są traktowane jako zapożyczenia właściwe. Kilka wybranych przykładów to *eksplorator Windows* < ang. *Windows Explorer*, *narzędzia Java* < ang. *Java tools* czy *protokół Jabbera* < ang. *Jabber protocol*.

4.1.3. Formacje hybrydalne

Formacji hybrydalnych, to jest konstrukcji tworzonych z użyciem różnojęzycznych elementów, ale bez obcego (angielskiego) modelu wyjściowego, jest w korpusie bardzo niewiele (jeśli wyłączymy derywaty tworzone od zapożyczeń właściwych, zob. następny akapit). Znalezione jedynie dwie tego typu konstrukcje, obie oparte na angielskiej częstce *cyber*: *Cybermycha/Cybermysz* (odpowiednio 3 i 2 wystąpienia, również zapisywane jako *CyberMycha* i *CyberMysz*) oraz *Cybergra* (5 wystąpień, również jako *CyberGra*). Warto dodać, że konstrukcje te funkcjonują jako nazwy własne: jest to odpowiednio tytuł czasopisma komputerowego przeznaczonego dla młodszych odbiorców (*Cybermycha*; *Cybermysz* jest przeróbką tej nazwy odnoszącą się do tego samego czasopisma) oraz tytuł serii tanich gier komputerowych.

Pozostałe, bardzo liczne formy hybrydalne znalezione w korpusie to derywaty stworzone na bazie pożyczek leksykalnych lub nazw własnych, takie jak na przykład *windowsowy* (od *Windows*), *wygooglać*, *poguglać*, *zgooglować* (od *Google*), *sofcik* (od *software*), *bossiatko* (od *boss*). Derywaty nie są jednak przedmiotem niniejszego artykułu i nie będą szerzej omawiane.

5. Uwagi końcowe

Leksyka potocznego języka użytkowników komputerów jest bardzo silnie przeobrażana przez angielszczyznę. Liczne są nie tylko zapożyczenia właściwe, ale i semantyczne oraz kalki. Półkalki i formacje hybrydalne są zjawiskiem wyraźnie rzadszym, a zarazem znacznie mniej zbadanym. Powodem są zapewne rozmaite trudności o charakterze metodologicznym: przede wszystkim nie są one łatwe w identyfikacji, nie zawsze jest także łatwo rozstrzygnąć, czy dana konstrukcja, co do której istnieją podejrzenia, że może być półkalką, powstała pod wpływem modelu angielskiego (pomocne mogą tu być kryteria opisane w innym artykule autora – zob. Zabawa 2015). Co więcej, nie zawsze mamy również do czynienia z prostym przełożeniem 1:1, gdzie jednej konstrukcji angielskiej odpowiada jedna konstrukcja polska.

Znalezione w korpusie półkalki słowotwórcze wiernie odzwierciedlają strukturę modelu angielskiego (nie znaleziono konstrukcji, w której wypadku doszłoby do przestawienia elementów w procesie częściowego zapożyczenia i częściowego kalkowania). Inaczej rzecz ma się natomiast z półkalkami frazeologicznymi, gdzie większość konstrukcji odchodzi od angielskiego modelu składniowego. Widoczne jest to przede wszystkim w konstrukcjach rzeczownik + rzeczownik, zwykle niemożliwych do zastosowania w polszczyźnie, ale także w formacjach przymiotnik + rzeczownik, gdzie stosunkowo często dochodzi do przestawienia elementów względem konstrukcji angielskiej (pol. rzecz. + przym. < ang. przym. + rzecz.).

Liczba znalezionych konstrukcji będących przedmiotem niniejszego artykułu została zbiorczo przedstawiona w tabeli 4. Dodatkowo, w celach porównawczych, tabela przedstawia także liczbę kalk znalezionych w korpusie (Zabawa 2017).

Tabela 4. Liczba półkalk, konstrukcji hybrydalnych i kalk w korpusie

KONSTRUKCJA	LICZBA W KORPUSIE		W TYM DOKŁADNYCH		W TYM NIEDOKŁADNYCH	
	TYPY	WYSTĄ- PIENIA	TYPY	WYSTĄ- PIENIA	TYPY	WYSTĄ- PIENIA
Półkalki leksykalne	8	33	7	17	1	16
Półkalki frazologiczne	83	1094	76	864	6	225
Konstrukcje hybrydalne	2	10	---	---	---	---
Kalki leksykalne	16	1431	13	364	3	1067
Kalki frazologiczne	513	6797	427	5843	86	954

Stosunkowo niewielka liczba półkalk (w porównaniu z liczbą kalk) wynika zapewne z faktu, że niejako „łatwiej” jest albo przetłumaczyć całość wyrażenia na język polski (i wówczas mamy do czynienia z kalką, por. np. *kopiuj i wklej* < ang. *copy and paste*, *pełny ekran* < ang. *full screen*), albo całość zapożyczyć (niektóre konstrukcje mają wówczas charakter zapożyczeń-cytatów, np. *gaming house* < ang. *gaming house*⁹, a inne zapożyczeń z co najmniej jednym członem zaadaptowanym morfologicznie, np. *gamingowy netbook* < ang. *gaming netbook*). Znalezione w korpusie półkalki są często nazwami aplikacji, komend czy opcji (np. do wyboru w menu). Są, jak się wydaje, często tworzone seryjnie (np. wokół zapożyczenia właściwego *menedżer*).

Bardzo rzadkie są formacje hybrydalne (tj. konstrukcje utworzone bez modelu angielskiego), co paradoksalnie wynika zapewne z dominacji angielszczyzny w języku informatyki (np. w artykułach prasowych na temat komputerów czy w przetłumaczonych instrukcjach obsługi urządzeń komputerowych), a użytkownicy komputerów do takiego języka sięgają. Prawdopodobnie jest to powodem również niewielkiej liczby półkalk niedokładnych (w stosunku do dokładnych). Wpływ angielszczyzny jest tak silny, że niejako blokuje on tworzenie „własnych” konstrukcji, bez pośrednictwa modelu angielskiego czy też z odejściem semantycznym od takiego modelu. Na marginesie warto zauważyć, że podobna zależność panuje w wypadku konstrukcji jednomorfemowych. Liczne są zapożyczenia właściwe (*komputer*, *laptop*, *engine* itp.) oraz zapożyczenia semantyczne (*okno*, *mysz*, *tapeta* itp.). Neologizmy leksykalne i neosemantyzmy rodzime są natomiast rzadkie (nieliczne przykłady to np. *małpa* w znaczeniu znaku @ używanego w adresach internetowych). To jeszcze lepiej ukazuje, jak dalece

9 W Internecie (aczkolwiek nie w korpusie) można znaleźć również kalkę niedokładną tego wyrażenia (*dom gracza*).

angielszczyzna może blokować rodzime procesy neologizacji i neosemantyzacji (co, trzeba podkreślić, w wypadku języka informatyki, a tym samym również w języku użytkowników komputerów, który z definicji ma niejako charakter międzynarodowy, niekoniecznie musi być oceniane negatywnie).

Podsumowując, można stwierdzić, że półkalki, mimo że nie tak liczne jak kalki, są widocznym znakiem wpływu angielszczyzny na polszczyznę komputerową, wychodzącym już poza (najbardziej znane i najczęściej opisywane) zapożyczenia właściwe. Formacje hybrydalne są natomiast rzadkie, co również – paradoksalnie – dowodzi olbrzymiego wpływu angielszczyzny w omawianym obszarze.

Bibliografia

- NOW 2019: *News on the Web* (online: <https://www.english-corpora.org/now>, dostęp: 15 marca 2019).
- OELD 2019: *Oxford English Living Dictionary* (online: <https://en.oxforddictionaries.com>, dostęp: 15 marca 2019).
- Pęzik P. 2013: *Wybrane aspekty reprezentatywności małych i średnich korpusów*, [w:] W. Chlebda (red.), *Na tropach korpusów. W poszukiwaniu optymalnych zbiorów tekstów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 45-58.
- SZA 2010: *Słownik zapożyczeń angielskich w polszczyźnie*, red. E. Mańczak-Wohlfeld, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wiertelwski S. 2006: *Grindowanie na pegach, czyli o zapożyczeniach angielskich w socjalnej odmianie języka*, [w:] P. Nowak, P. Nowakowski (red.), *Język, komunikacja, informacja*, t. 1, Sorus, Poznań, s. 67-76.
- Witalisz A. 2015: *English Loan Translations in Polish. Word-formation Patterns, Lexicalization, Idiomaticity and Institutionalization*, Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Witalisz A. 2016a: *Rozporekgate a oscypekgate, biznesowy a casualowy: angielsko-polskie hybrydy we współczesnej polszczyźnie*, „Język Polski” XCVI, z. 4, s. 65-74.
- Witalisz A. 2016b: *Przewodnik po anglicyzmach w języku polskim*, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków.
- Zabawa M. 2015: *O trudnościach w badaniu zapożyczeń semantycznych i kalk frazeologicznych*, „Język Polski” XCV, z. 4, s. 306-315.
- Zabawa M. 2017: *English semantic loans, loan translations, and loan renditions in informal Polish of computer users*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

Summary

Cybermycha, full wersja, poboczny boss: English semi-calques and hybrid formations in informal Polish of computer users

Keywords: calque, semi-calque, hybrid formation, hybrid.

The aim of the present paper is to describe and analyse English semi-calques and hybrid formations in informal Polish of computer users. The study is based on the corpus collected by the author; it consists of short informal texts taken from 32 selected Internet forums. The paper discusses single-word and phrasal semi-calques (exact and inexact), based on probable English models, as well as hybrid formations, created already in Polish, without the existence of direct English models. In addition, the paper focuses on various theoretical problems, such as those connected with distinguishing between semi-calques and calques or between exact and inexact semi-calques; some possible solutions are also offered.